

Dim Zupan

STRUKTURA JUNAKA V MLADINSKI KNJŽEVNOSTI

Široko zastavljena tema simpozija se s pogledom avtorja na snovanje njegovih lastnih literarnih junakov obvladljivo zoži. Ker se ukvarjam tudi s pisanjem literature za odrasle, se mi zdi na začetku umestno pripomniti, da bi – kar zadeva moje delo – zadostoval naslov struktura junaka, saj sta moj pristop in postopek pisanja za mladino in odrasle enaka.

Mislím, da se poti, po katerih posamezni avtorji gradíjo svoje junake sicer razlikujejo glede na sam postopek ustvarjanja, vodíjo pa do podobnih ciljev. Pri prebiranju mladinske literature in literature nasploh, sem dobil vtis, da se nekateri avtorji zgradbi junakov posebej posvečajo, medtem ko se drugim ta nekako zgodi sama po sebi.

Sam sodím med tiste avtorje, ki posvečajo zgradbi junakov posebno skrb, ker sem prepričan, da so dobro strukturirane osebe glavni nosilni steber literarnega dela (poleg zanimive zgodbe, seveda).

Kako se junak rojeva? Je najprej osnutek zgodbe ali je najprej junak, okoli katerega se prične spletati zgodba? Kar nekaj časa sem iskal odgovor, po daljši analizi nastajanja mojih že napisanih del, sem prišel do zaključka, da si takoj za tem, ko se odločím za temo, ki jo bom obdeloval, precej natančno izoblikujem glavnega junaka ali junake, ki potem v ustvarjalnem procesu močno vplivajo na potek zgodbe. Pogosto si za posameznega junaka zamislim določeno stvarno osebo, ki pa jo nato dogradím in spremením do nespoznavnosti, tako da na koncu postane otrok tisočerih očetov.

Izogibam se junakom v pravem pomenu besede, v mladinski literaturi torej nekakšnim super fantom in super puncam, bliže so mi povprečni mladostniki ali celo antijunaki, ki se z vsakdanjim življenjem spopadajo kot običajni ljudje.

Ko junaka enkrat osmislim, v moji glavi oživi. Ker je živ, se tudi razvíja.

Na tem mestu bi omenil francoskega pisatelja in filozofa Coctoja, ki je na vprašanje, kako ustvarja, odgovoril, da ne piše sam, ampak da je samo posrednik, skozi katerega se projecira neka višja sila, mislim, da jo je imenoval božja iskrica. S tem je najbrž hotel povedati, da se pisatelj večkrat znajde v nekem posebnem stanju, ko ustvarja malodane samodejno. In tako se zgodi, da junaki ubirajo poti, ki jih avtorji nismo načrtovali, še huje, stranski junaki se nehote prelevijo v glavne.

Spominjam se, da sem se nekoč prav o tej temi pogovarjal z Andrejem Hiengom. Zaupal mi je, da je bil njegov nagrajevani roman *Čudežni Feliks* zasnovan povsem drugače, z drugim naslovom in drugim glavnim junakom. Delo naj bi po prvotnem načrtu slonelo na ruskemu aristokratskemu izseljencu, ki se je po naključju znašel v Sloveniji, nadarjenemu židovskemu dečku Feliksu pa je namenil le epizodno vlogo. A je bil nabriti Feliks tako zagnan, da je potisnil Rusa v epizodo in postal glavni junak, čeprav avtor tega ni niti želel niti načrtoval.

Vidimo torej, da z obsegom dela rastejo tudi junaki. Kljub temu da uživajo določeno svobodo, znotraj katere se gibljejo, pa jim po mojem mnenju avtor mora začrtati meje, preko katerih v nobenem primeru ne smejo zaiti.

Prva in najvažnejša meja je pri mojem snovanju junakov značaj. So lahko heroji strahopetni? So lahko lopovi pošteni? So lahko kurbe nedolžne? So lahko neumni pametni? So lahko pisatelji nepismeni? Je lahko suha cunjna na dnu morja? Načeloma ne. Če se takšni pojmi pomešajo, morajo biti v zgodbi logično utemeljeni. Značajji ljudi niso ne črno-beli, ne površinsko razvidni. Na videz preprosti ljudje, so lahko notranje globoki in občutljivi, spet drugi, ki dajejo nadvse učen in omikan videz, so lahko plitvi in primitivni. Vsa ta pestrost in bogastvo človeških značajev naj bi se odražala tudi v mojih junakih, pri čemer mi je glavno vodilo pristnost in verjetnost. Oseba, ki se skozi večino dela kaže kot slabič, se ne more nenadoma spremeniti v močno osebnost, ker s tem izgubi verodostojnost. Kar se ne dogaja v pravem življenju, se ne sme niti v literarnem. Tudi humor je lastnost, ki ne doleti človeka kar naenkrat, ampak je duhovitost prirojena ali je pa ni, na kar posebej pazim pri zgradbi junakovega značaja. Pri tem ni pomembno, ali je značaj dober ali slab, ampak da je skozi celotno delo identičen.

Zelo pomemben se mi zdi prvi opis osebe. Slabotni in suhljati načeloma ne morejo biti nasilneži. Da bi se lahko uspešno uprli nasilju, morajo biti iznajdljivejši, zvitejši itd. V bistvu so lahko karkoli, samo da so to po logiki stvari od začetka do konca dela.

Druga stvar, ki se mi zdi omembe vredna, so navade in razvade, ki jih pripišem junaku. V literarnem delu ne moremo opisati vsake podrobnosti, posebej ne v sodobni mladinski literaturi, kjer se avtorji v tekmi z modernimi avdiovizualnimi tehnikami trudimo, da pritegnemo mladega bralca s hitrim in napetim menjavanjem dogodkov z veliko dialogi. Zato lahko navade in razvade junaka razvidno označijo.

Tretji pomembni dejavnik je dialog in način izražanja. Ta se mora prilegati značaju junaka skozi vse delo. Ljudje se različno izražamo, eni so gostobesedni, drugi smo bolj redkobesedni, eni uporabljamo polnila, ponavljamo določene stavčne zveze itd., prav tako raznoliki morajo biti tudi literarni junaki, da bralca prepričajo, ali, kar je še boljše, da mu omogočijo, da se z likom identificira. Osebi lahko pripišem uporabo fraz ali slengizmov, vendar se zadnjih v svojih delih kolikor se da izogibam, ker se zavedam, da hitro zastarijo, sam pa si želim, da bi moja dela ostala večno mlada.

Kot četrto komponento, na katero sem posebej pozoren, naj omenim zgradbo stranskih oseb. Zagovarjam stališče, da jim je potrebno posvečati enako pozornost z upoštevanjem vseh zgoraj omenjenih dejavnikov, kajti šele ob dobrih stranskih likih lahko glavni junaki zažarijo v vsej izpovednosti, ki jim jo želim navdihniti.

Izgled junaka in njegova telesna zgradba, način oblačenja, frizura, nakit, socialni status, posest, sorodstvene vezi in prijatelji, so dejavniki, ki jih upoštevam pri oblikovanju lastnosti določene osebe. Izogibam se črno-belemu označevanju.

Z izgrajevanjem junaka se trudim do zadnje pike. Ko izpišem Konec, se odahnem, rojstvo je končano. Bilo je boleče, kot so vsa rojstva, toda literarni junaki so zagledali luč sveta. Znajdejo naj se, kakor vejo in znajo, mene ne brigajo več ali prosto po Župančiču: če so jeklo, bodo peli, če so steklo, se bodo zdrobili.

Summary

At the 9th meeting of Slovene writers of children's literature the journal »Otrok in knjiga« organised a symposium on the hero in children's literature. The speakers examined the topic not only through the eyes of literary science, but especially through the reflection on their own literary production.

